

Człowiek stary w obliczu izolacji więziennej. Teoria i praktyka

STRESZCZENIE

CEL NAUKOWY: Celem naukowym jest ukazanie sytuacji oraz rozwiązań wykorzystywanych w pracy z seniorami przebywającymi w zakładach karnych oraz pokazanie zróżnicowanych problemów charakterystycznych dla tej grupy więźniów.

PROBLEM I METODY BADAWCZE: Problem badawczy został sformułowany w postaci pytań: Jakie rozwiązania są stosowane w pracy z seniorami przebywającymi w warunkach izolacji więziennej? Jakie problemy występują w pracy z osadzonymi seniorami? Wykorzystane zostały metoda sondażu diagnostycznego oraz analiza treści.

PROCES WYWODU: Na wstępie artykułu wyjaśniony został cel odbywania kary pozbawienia wolności i zadania kadry resocjalizacyjnej w pracy ze skazanymi, także seniorami. Następnie przedstawiono dane demograficzne dotyczące osób starych oraz charakterystykę okresu starości. W dalszej kolejności przedstawiono specyfikę funkcjonowania osób starych w więzieniu, ich problemy i potrzeby.

WYNIKI ANALIZY NAUKOWEJ: Analiza dotyczyła wykorzystywanych w pracy z przebywającymi w zakładach karnych seniorami rozwiązań oraz problemów tej grupy. Wskazała na korzystne zmiany w zakresie podejmowanej pracy ze skazanymi seniorami. Służba więzienna uwzględnia ich szczególne warunki fizyczne, psychiczne, życiowe doświadczenie, także kryminalne. Seniorzy w więzieniu generują problemy dla całego systemu więziennictwa, powodują wzrost kosztów, są wyzwaniem dla personelu i współwięźniów.

WNIOSKI, INNOWACJE, REKOMENDACJE: Wzrasta populacja seniorów w więzieniu. Seniorom trzeba zapewnić opiekę lekarską i kontakt z rodziną. Konieczne jest uwzględnienie ich trudności z przystosowaniem się do więziennej rzeczywistości oraz to, że wielu z nich nie ma dokąd wrócić po zakończeniu odbywania kary. Niezbędne jest wdrażanie specjalistycznych programów korekcyjnych skierowanych do tej grupy skazanych i uwzględniających ich potrzeby. W przygotowaniu przyszłych kadr jednostek penitencjarnych należy zwrócić uwagę na umiejętność pracy z seniorami.

→ **SŁOWA KLUCZOWE:** SENIORZY, WIĘZIENIE, PROBLEMY STARYCH LUDZI, TEORIA, ROZWIĄZANIA PRAKTYCZNE

ABSTRACT

Senior in the Face of Prison Isolation. Theory and Practice

RESEARCH OBJECTIVE: The scientific goal is to show the situation and solutions used in working with seniors in prisons and to show the diverse problems specific to this group of prisoners.

THE RESEARCH PROBLEM AND METHODS: The research problem was formulated in the form of questions: What solutions are used in the field of working with seniors residing under conditions of prison isolation? What are the problems with working with elderly seniors? The study used the diagnostic survey method and content analysis.

THE PROCESS OF ARGUMENTATION: At the beginning of the article, the purpose of imprisonment and the task of resocialization staff in working with convicts, including seniors, has been clarified. Then demographic data on old people and characteristics of the old age were presented. Next, the specifics of old people functioning in prison, their problems and needs were presented.

RESEARCH RESULTS: The analysis concerned the solutions used in work with prisoners living in penitentiaries and the problems of this group. It pointed to positive changes in the field of work with convicted seniors. The prison service takes into account their specific physical, mental and life experience, including criminal one. Seniors in prison generate problems for the entire prison system, increase costs, they are challenge for staff and fellow prisoners.

CONCLUSION, INNOVATION, AND RECOMMENDATION: The population of seniors in increases. prisons Seniors must be provided with medical care and contact with their family. It is necessary to take into account their difficulties in adapting to prison reality and the fact that many of them have nowhere to return to after completing the imprisonment. It is necessary to implement specialist corrective programs addressed to this group of convicts and taking into account their needs. Preparing future staff of penitentiary units, attention should be devoted to their ability of working with seniors.

→ **KEYWORDS:** SENIORS, PRISON, PROBLEMS OF SENIORS, THEORY, PRACTICAL SOLUTIONS

Wstęp z celem naukowym

W ostatnich latach zarówno w Polsce, jak i na świecie zwiększa się liczba osób w podeszłym wieku. Trzeba im zapewnić pomoc i zaspokoić specyficzne potrzeby. Osoby w podeszłym wieku muszą rozwiązać wiele problemów – zdrowotnych, organizacyjnych czy ekonomicznych. Szczególną kategorię w tej grupie stanowią osoby stare przebywające w warunkach izolacji więziennej. Starość staje się ogromnym wyzwaniem dla osób pracujących z osadzonymi. Z uwagi na traumatyczne doświadczenia życiowe, choroby czy kryzysy człowiek stary wymaga odpowiedniego wsparcia ze strony instytucji zewnętrznych. Senior przebywający w zakładzie karnym potrzebuje opieki – także medycznej – i dostosowanego do jego potrzeb oraz wieku postępowania.

Celem opracowania jest ukazanie sytuacji oraz rozwiązań wykorzystywanych w pracy z seniorami przebywającymi w zakładach karnych. W kolejnych częściach tekstu zostały omówione zróżnicowane problemy charakterystyczne dla tej grupy więźniów. Całość zamykają sugestie dotyczące pracy z osadzonymi seniorami.

Metody

Zgromadzony materiał stanowi rezultat badania empirycznego przeprowadzonego przy wykorzystaniu sondażu diagnostycznego i analizy treści. Technikami badawczymi była ankieta przez Internet oraz wywiad z wykorzystaniem kwestionariusza. Pierwszy etap stanowiło wysłanie listu elektronicznego do Centralnego Zarządu Służby Więziennej. W mailu znalazły się pytania o jednostki realizujące działania wobec osób starych przebywających w warunkach izolacji więziennej, podejmowane działania i problemy osadzonych seniorów. Kolejnym krokiem była rozmowa z oficerem CZSW, której rezultatem było umówienie się na wywiad telefoniczny. Pozwolił on na uzyskanie danych dotyczących zakładów karnych i aresztów śledczych realizujących programy i działania w zakresie pracy z osadzonymi seniorami. Następnym etapem było wysłanie maili do tych aresztów śledczych i zakładów karnych, w których personel korekcyjny pracuje z seniorami. Następnie został przeprowadzony wywiad. Przedmiotem badania były sytuacja oraz rozwiązania wykorzystywane w pracy z seniorami przebywającymi w zakładach karnych.

Proces wywodu

Celem wykonywania kary ograniczenia wolności jest „wzbudzenie w skazanym woli kształtowania jego społecznie pożądanego postaw, w szczególności poczucia odpowiedzialności oraz potrzeby przestrzegania porządku prawnego” (Ustawa, 1997, art. 53). Z osadzonymi pracuje personel więzienny. Jego zadania określone także przez ustawodawstwo obejmują m.in. diagnostykę, przygotowanie i realizację programów resocjalizacyjnych. Personel wykonuje zadania instytucji, troszczy się o bezpieczeństwo podopiecznych, realizuje powinności z zakresu organizacji procesu resocjalizacji wynikające z przepisów prawa i specyfiki instytucji, w której jest zatrudniony. Od zaangażowania, sprawności merytorycznej i organizacyjnej kadry więziennej w dużej mierze zależy jakość procesu resocjalizacji i jego skuteczność (Machel, 2004, s. 147; Machel, 2001, s. 120; Jaworska, 2012a, s. 92; Machel, 2008, s. 218; Ustawa, 2010). Działania kadry wpływają na powrotność przestępców do więzienia po zakończeniu odbywania kary pozbawienia wolności, determinują społeczne bezpieczeństwo, decydują o procesie readaptacji zawodowej i społecznej osadzonych. Te uwagi dotyczą także postępowania ze skazanym seniorami.

W ostatnich latach można w Polsce zauważyć proces starzenia się ludności. Jest to wynik pozytywnego zjawiska, jakim jest wydłużanie się trwania życia. Tendencję pogłębia

niski poziom dzietności polskiego społeczeństwa. Z danych wynika, że pod koniec 2014 r. liczba ludności Polski wynosiła 38,5 mln. W tej grupie ponad 8,5 mln stanowiły osoby w wieku 60 lat i więcej, co stanowi ponad 22% całej populacji ludności Polski (Główny Urząd Statystyczny, 2017a, s. 2-3). W 2017 r. osób powyżej 60. roku życia było w Polsce ponad 10 852 (GUS, 2019, s. 209). Ta tendencja znajduje odzwierciedlenie także w populacji osób skazanych, w której coraz częściej obecne są osoby starsze. Warto podkreślić, że prognozy demograficzne jednoznacznie wskazują, że liczba osób starszych będzie się w najbliższych latach zwiększała. Szacuje się, że udział osób starszych przekroczy 30% na obszarach wiejskich, natomiast w miastach zbliży się do 35% (Główny Urząd Statystyczny, 2017b, s. 37-38).

Charakterystyczne dla okresu starości jest pojawienie się zmian w obszarze społecznym, psychicznym i biologicznym. Ważne znaczenie ma otoczenie starego człowieka, stan zdrowia, relacje i kontakty z bliskimi osobami.

I na wolności, i za murami więzienia starzenie się człowieka jest bardzo zindywidualizowanym procesem. Wskazane jest uwzględnienie tej kwestii w obszarze metodyki postępowania z osadzonym. Wiek kalendarzowy nie zawsze odpowiada wiekowi biologicznemu, społecznemu i psychicznemu (Stępnik, 2017, s. 235).

Od lat 90. ubiegłego wieku wzrasta liczba seniorów przebywających w placówkach penitencjarnych. W skali całej populacji osadzonych jest to około 1%. W aresztach śledczych i zakładach karnych przebywa zdecydowanie więcej mężczyzn niż kobiet. Odsetek panów oscyluje w granicach 95-99% populacji osadzonych seniorów, panie stanowią około 3-4% (Grzesiak, 2009, s. 248). W grudniu 2018 r. w polskich zakładach karnych przebywało 72 204 skazanych (Centralny Zarząd Służby Więziennej Ministerstwa Sprawiedliwości, 2019, s. 1). Koszt utrzymania jednego osadzonego wynosił 115 złotych dziennie, co daje kwotę 3 518 zł w miesiącu oraz 42 219 zł rocznie (Centralny Zarząd Służby Więziennej Ministerstwa Sprawiedliwości, 2019, s. 14). W warunkach izolacji więziennej przebywało 1 796 osób w wieku 58-60 lat, 1 276 w wieku 61-63 lata, 746 w wieku 64-66 oraz aż 774 osób w wieku 67 lat i więcej (Centralny Zarząd Służby Więziennej Ministerstwa Sprawiedliwości, 2019, s. 14).

Wyniki analizy naukowej

W Polsce granicę starości w zakładach karnych stanowi wiek 64 lat. Kodeks karny wykonawczy nie wyodrębnia kategorii osadzonych powyżej 60. roku życia – ustanowionej w myśl Ustawy z dnia 11 września 2015 r. Skazani podlegają takim samym oddziaływaniom penitencjarnym jak pozostała populacja osadzonych. Zróżnicowania nie przewidują także przepisy wykonawcze do ustawy kodeks karny wykonawczy.

W warunkach izolacji starość ma zupełnie odmienny wymiar. P. Stępnik (2017, s. 237) uważa, że starość w więzieniu we wszystkich obszarach funkcjonowania człowieka przebiega mniej korzystnie niż w warunkach wolnościowych. Związane ze starzeniem się zmiany stanowią dla osadzonych źródło licznych lęków i obaw. W im bardziej

zaawansowanym są wieku, tym więcej towarzyszy im obaw związanych z ciężką chorobą, utratą zdrowia, kalectwem, mniejszą sprawnością fizyczną, skompromitowaniem się. Cechy szczególne starych więźniów to także takie przypadłości jak przewlekłe choroby układu sercowo-naczyniowego, uzależnienie od alkoholu, niedołęstwo, brak mobilności. Jednocześnie wraz z upływem lat zmniejszają się obawy związane z nieukończeniem życia, rozbiciem rodziny, zaprzepaszczeniem marzeń i ideałów (Stępnia, 2017, s. 238).

Ze względu na swój wiek i specyficzne potrzeby osoby stare wymagają specjalnego traktowania. Niezależnie od tego, za jakie przestępstwo seniorzy zostali skazani, ich potrzeby wyznaczane są przez stan zdrowia. Osoby chore w warunkach wolnościowych napotykają wiele trudności, które w szczególnym zakresie dotyczą osadzonych w warunkach izolacji. Pracujący z seniorami opiekunowie i wychowawcy powinni mieć dużo empatii i cierpliwości. Z uwagi na niesamodzielność fizyczną niektórzy seniorzy nie mogą wykonać podstawowych zabiegów higienicznych, czynności życiowych. W warunkach więziennych oznacza to konieczność zwrócenia szczególnej uwagi na dobór współwięźnia. Niedostosowanie się do specyficznych potrzeb seniora może wywołać niepożądane konsekwencje, takie jak konflikty czy napięcia między osadzonymi. Ważny jest nie tyle wiek seniora, ile skorelowane z nim możliwości i umiejętności socjalizacji oraz społecznego przystosowania. Więźniowie starzy borykają się przede wszystkim z problemami zdrowotnymi. Więzienna izolacja nie sprzyja poprawie funkcjonowania fizycznego. Naczelną zasadą w pracy z osadzonymi jest stosowanie indywidualizacji procesu wykonania kary pozbawienia wolności. W tym przypadku wiek powyżej 60. roku życia i wynikające z tego faktu możliwe ograniczenia determinują realizowane wobec tej grupy oddziaływania penitencjarne i zdrowotne. U skazanych, u których stwierdzono określone deficyty, stosowane są oddziaływania w zakresie programów edukacyjnych i readaptacyjnych. Zajęcia kulturalno-oświatowe i sportowe dostosowane są do możliwości psychofizycznych uczestników. Skazani mają też stały dostęp do służby zdrowia. Mogą podnosić kwalifikacje zawodowe, uczyć się oraz pracować.

W 2016 r. został ogłoszony przez Biuro Penitencjarne Centralnego Zarządu Służby Więziennej III Ogólnopolski Konkurs na Program Resocjalizacji Sprzyjający Readaptacji Społecznej Osób Pozbawionych Wolności. Do konkursu zgłoszono 140 programów. O nagrodę można było się ubiegać w trzech obszarach tematycznych, w tym w zakresie oddziaływań readaptacyjnych z osobami starszymi (60+). Programy w obszarze 60+ przygotowały jednostki: ZK Dybliny, ZK Potulice, ZK Nysa, ZK Tarnów, ZK Wadowice, AS Krasnystaw, ZK Wojkowice, ZK Łowicz, AŚ Bytom, ZK Lubliniec, ZK Opole, AŚ Lublin, ZK Szczecinek. Główne nagrody w konkursie otrzymały programy „Penitencjarny senior” oraz „Seniorki”. Realizowany w zakładzie karnym w Szczecinku program „Penitencjarny senior” skierowany jest głównie do skazanych powyżej 60. roku życia. Osadzeni bardzo chętnie uczestniczą w tym programie, ponieważ jego założenia odpowiadają problemom dotyczącym seniorów. Szczególnie widoczne jest to w obszarze zajęć o charakterze sportowym oraz związanych z medycyną i dbaniem o wygląd. Celem aktywności jest ogólne zaktywizowanie starszej populacji więźniów, którzy pozostają bierni i zrezygnowani. Realizacja projektu pokazuje proces korzystnych zmian

w funkcjonowaniu więźniów seniorów. Po pierwszych zajęciach, podczas których grupa jest zdystansowana i zdezorientowana, zmienia się nastawienie i skazani chętnie angażują się w działania. Biorą udział w dyskusjach, zaczynają wzmacniać swoje poczucie sprawstwa. Dotychczas w programie wzięło udział kilkoro skazanych. Program jest realizowany w formie jednego cyklu odbywającego się raz w roku.

Program „Seniorki” został zainicjowany przez pracowników zakładu karnego w Lublińcu. Założeniem projektu jest przygotowanie do społecznej readaptacji skazanych kobiet. Cele programu to stworzenie gotowości uczestniczących w nim pań do aktywności na rzecz drugiego człowieka, wspomaganie integracji społecznej oraz wzmacnianie wiary we własne siły i potencjał. Podczas zajęć uczestniczki mają możliwość zdobycia wiedzy dotyczącej profilaktyki gerontologicznej. Mogą ją wykorzystywać w pracy wykonywanej codziennie na terenie Domu Dziennego Pobytu w Lublińcu. Praca ma charakter wolontarystyczny. Obowiązkiem skazanych jest udział w zajęciach rękodzieła artystycznego w celu wspomaganie działań podopiecznych klubu, w grach planszowych, edukacyjnych, relaksacyjnych, warsztatach plastycznych. Skazane mają także możliwość edukowania się podczas spotkań prowadzonych przez pielęgniarkę na temat profilaktyki prozdrowotnej, pielęgnowania zdrowego stylu życia (Siedlecka, 2017).

Najważniejszym zadaniem projektu jest wielopłaszczyznowa aktywizacja osadzonych. Realizacja programu była możliwa dzięki Dziennemu Domowi Seniora. Placówka jest miejscem, w którym aktywnie spędzają czas mieszkający w okolicy seniorzy. Głównym zadaniem kadry jest aktywizacja seniorów, wartościowe wypełnienie im czasu, przeciwdziałanie poczuciu osamotnienia. W podejmowane przedsięwzięcia włączyły się osoby zatrudnione w zakładzie karnym oraz odbywające karę pozbawienia wolności. Skazane seniorki wykonują pracę na rzecz innych seniorów. W Domu Seniora działa teatrzyk, jedna z osadzonych pań pisze scenariusze przedstawień. Organizowane są liczne atrakcje, w których przygotowaniu partycypują osadzone panie. Są to takie działania jak quizy, karaoke, pielgrzymki. Warto podkreślić ten ostatni aspekt, ponieważ jest to pokolenie, dla którego ten obszar jest niezwykle ważny. Są to działania o ogromnym znaczeniu resocjalizacyjnym. Istotny jest także fakt, że wraz z upływem czasu seniorzy stają się coraz mniej aktywni, zaprzestają aktywności, popadają w swoistą stagnację. Projekt pobudza do podjęcia wysiłku intelektualnego, mobilizuje, zapobiega marazmowi. Dodatkowym atutem programu jest to, że działania odbywających karę senierek odbywają się w formie zbliżonej do wolontariatu. Pokazuje możliwości i obszary nieodpłatnego oraz wartościowego działania dla innych ludzi.

W zakładzie karnym w Lublińcu, w którym program jest realizowany, przebywa zaledwie pięć osób w wieku senioralnym. Jest to jedyna jednostka kobieca, mężczyźni wykonują w niej tylko prace porządkowe i pomocnicze. W programie biorą aktywny udział dwie lub trzy panie. Są to osoby zaufane, o dobrej aparycji i sprecyzowanych zainteresowaniach. Kryterium przy rekrutacji osadzonych jest także przekonanie skazanych o wartości programu i dążenie do aktywnej pracy dla innych seniorów. Współpraca z Domem Seniora zrodziła się na bazie wieloletnich działań wspierających Dom Pomocy Społecznej. Osadzeni byli zaangażowani w aktywność na rzecz mężczyzn po

schizofrenii, pracowali dla Domu Pomocy Społecznej Zameczek z dziećmi, które są obecnie dorosłe. Są to osoby niepełnosprawne intelektualnie. Osadzone seniorki pomagały w opiece nad nimi i czynnościach opiekuńczych. Zdaniem realizatorów projektu, w pracy z seniorami nie występują żadne problemy. Panie mają zapewnioną opiekę, realizują się w pracy na rzecz innych seniorów. Ważne jest to, żeby osadzeni seniorzy chcieli służyć i pomagać innym – osobom starszym, niepełnosprawnym, potrzebującym. To pozwala czuć się potrzebnym i dowartościowanym. Osadzeni nie są wtedy także społecznie naznaczeni, nie doświadczają stygmatyzacji, mają okazję pracy dla lokalnej społeczności. Wartością wynikającą z realizacji programu jest wprowadzenie osadzonych seniorów w środowisko otwarte. Umożliwia to stopniowe przyzwyczajenie się do obecności osób skazanych i stworzenie osadzonym możliwości funkcjonowania w środowisku zewnętrznym, do którego wrócą po odbyciu kary. Zdaniem inicjatorki projektu społeczeństwo się starzeje i to, co dzieje się w warunkach wolnościowych, przekłada się również na funkcjonowanie w warunkach izolacji więziennej.

Innym rozwiązaniem jest program „Wiele potrafię, jeszcze więcej mogę” stworzony i realizowany w Areszcie Śledczym w Bytomiu. Projekt został wyróżniony we wspomnianym Konkursie na Program Resocjalizacji Sprzyjający Readaptacji Społecznej Osób Pozbawionych Wolności. Z uwagi na specyfikę jednostki penitencjarnej większość osadzonych stanowią pacjenci przywiezionego szpitala. Program zakłada ścisłą współpracę z kuratorem zawodowym, pracownikiem Powiatowego Urzędu Pracy, kierownikiem noclegowni, pracownikiem Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie, lekarzem internistą, specjalistą terapii uzależnień ze stowarzyszenia „Pomost”, wychowawcą oraz psychologiem działu penitencjarnego.

W zakładzie karnym w Tarnowie w 2016 r. realizowane były dwie edycje programu Feniks. W programie wzięło udział łącznie 16 skazanych. Założenia programu oparte były na przesłankach związanych z diagnozowanymi obszarami deficytowymi tej grupy osadzonych i koncentrowały się na zagadnieniach łączących się w szczególności z:

- brakiem wiedzy w zakresie pielęgnacji, zdrowia i higieny w podeszłym wieku;
- nabyciem bądź utrwaleniem kompetencji psychologiczno-społecznych związanych z komunikowaniem się i tworzeniem relacji społecznych;
- nabyciem bądź utrwaleniem kompetencji społecznych zw. z szeroko rozumianym życiem społecznym – działalność tzw. uniwersytetów trzeciego wieku, nowe technologie itp.;
- działalnością instytucji pomocowych, tj. ośrodków pomocy społecznej czy PEFRON.

Zajęcia miały charakter grupowy i realizowała je kadra zatrudniona w zakładzie karnym, psychologowie, służba zdrowia, MOPS w Tarnowie.

Od połowy 2016 r. w zakładzie karnym w Nysie realizowany jest program wynikający z potrzeb podopiecznych seniorów. Projekt opiera się na założeniach długofalowej polityki senioralnej zawartej w dokumencie rządowym na lata 2014-2020. Cele programu to:

- dostarczenie wiedzy na temat zagrożeń dla zdrowia dla tej grupy wiekowej;
- zmiana postaw dotyczących dbania o zdrowie;
- realizacja zadań z obszaru profilaktyki uzależnień;

- przekazanie informacji na temat dostępnych form organizowania czasu wolnego;
- nauka planowania czasu, tworzenia celów życiowych;
- usprawnienie pamięci, koncentracji uwagi, wzmocnienie funkcji poznawczych;
- dostarczenie wiedzy o zadaniach instytucji w zakresie dotyczącym osób starszych;
- stworzenie dla każdego ze skazanych indywidualnego planu działania na wolności;
- edukacja w zakresie zadań społecznych;
- wzbudzenie refleksji na temat własnego funkcjonowania w społeczeństwie i rodzinie.

Inicjator opisywanego projektu dokonał również identyfikacji czynników ryzyka, których zmiana będzie prowadzić do zmniejszenia ryzyka powrotu do przestępstwa. Wśród nich znalazły się brak dbałości o własne zdrowie, korzystanie z używek (lekceważenie własnego zdrowia prowadzi w konsekwencji do postawy życiowej, w której nie szanuje się własnego ani cudzego zdrowia i życia), brak konstruktywnych sposobów spędzania wolnego czasu, osłabiona kontrola intelektualna zachowań, niezaradność życiowa, zaburzone role społeczne, brak prawidłowych więzi rodzinnych pozbawiają osobę wsparcia społecznego i przyczyniają się do łamania prawa.

Innym przykładem wykorzystywanego w pracy z osadzonymi seniorami rozwiązania jest program stworzony przez E. Bratkowską i B. Krzyżanowską w zakładzie karnym w Czarnem. W placówce funkcjonuje jedyny w Polsce oddział szpitalny, na którym przebywają osadzeni w wieku od 30 do 87 lat. Odbywają kary pozbawienia wolności od kilku miesięcy do kilkudziesięciu lat (Szlązak-Kawa, 2014). Cel projektu to podtrzymanie funkcji społecznych osób starszych. Autorki projektu zauważyły, że osoby odbywające karę pozbawienia wolności na oddziale funkcjonują bardziej jako pacjenci niż skazani. Doprowadzało to do zaniechania codziennych czynności i przebywania na szpitalnym łóżku. Pomimo oczywistych możliwości uczestniczenia w różnych formach aktywności skazani przejawiali niechęć do działania i bierność. W rezultacie pogłębiała się ich izolacja. Dzięki staraniom pomysłodawczyń programu możliwe było zatrudnienie terapeutki zajęciowej. Skazani musieli opuścić łóżka, włożyć szlafroki i podjąć wysiłek uczestniczenia w zajęciach. W projekcie wzięło udział aż 16 osób. Z uwagi na ograniczoną ilość środków program trwał pół roku (Szlązak-Kawa, 2014, s. 7-8).

Kwestia starzejącej się populacji skazanych, podobnie jak kwestia starzenia się społeczeństwa, staje się wyzwaniem nie tylko dla polskiego systemu penitencjarnego, ale także innych państw świata. Problemy występują w Stanach Zjednoczonych, Australii (Baidawi, Turner, Trotter, Browning, Collier, O'Connor i Sheehan, 2011, s. 1-8), Japonii, Niemczech czy Wielkiej Brytanii (Newcomen, 2017, s. 5-9). Jak wynika z danych – w USA osoby w wieku 61-65 lat stanowią aż 3,2% całej populacji skazanych, a w wieku powyżej 65 lat znajduje się 2,8% osadzonych (Federal Bureau of Prisons, 2019). W Wielkiej Brytanii osoby powyżej 60. roku życia są najszybciej rosnącą grupą osadzonych. Ich liczba trzykrotnie przewyższa tę sprzed kilkunastu lat. Co szósty osadzony ma 50 lat lub więcej. Spośród nich około jednej czwartej stanowią osadzeni powyżej 60. roku życia, a co dziesiąta ma 70 lat. Około 2% populacji seniorów stanowią skazani w wieku 80 lat i więcej. Zgodnie z przewidywaniami należy się spodziewać nasilenia tendencji wzrostowej. Szacuje się, że liczba seniorów do 2022 r. zwiększy się o 3%. Można zatem mówić

o istotnym wzroście odsetka skazanych w podeszłym wieku (The Prison Reform Trust, 2019, s. 8).

Na zakończenie warto zwrócić uwagę na problemy związane z przebywaniem osadzonych seniorów w zakładach karnych. Są to m.in. takie kwestie jak wynikająca z wieku i chorób konieczność zapewnienia specjalistycznej pomocy i opieki lekarskiej, niekorzystne i niepożądane zachowania i zaburzenia seniorów związane z wiekiem, choroby, zależność od innych, niepełnosprawności. Z obecnością seniorów w zakładach karnych wiąże się konieczność starannego dobierania współwięźniów, problemy z przystosowaniem się do więziennej rzeczywistości czy powrotność do zakładu karnego. Trzeba podkreślić, że wielu seniorów nie ma dokąd wrócić po zakończeniu odbywania kary pozbawienia wolności. Przebywanie w więzieniu wiąże się z problemami dla całego systemu więziennictwa, ponieważ generuje większe koszty i stanowi wyzwanie dla pracującego z osadzonymi personelu. Senior odbywający karę pozbawienia wolności jest problemem dla jego najbliższych. Przebywanie w warunkach izolacji więziennej członka rodziny zawsze negatywnie wpływa na relacje, stygmatyzuje, powoduje utratę autorytetu. Osoba znajdująca się w zakładzie karnym jest pozbawiona możliwości uczestniczenia w życiu swoich bliskich. Nie może też realizować działań wynikających z powinności przypisanych do roli męża czy ojca. Co ciekawe, uwięzienie rodzica może mieć także wymiar pozytywny. Tak bywa wtedy, kiedy odbywający karę pozbawienia wolności rodzic dopuszczał się przemocy, wykorzystywania, nadużywał alkoholu. W pracy z osadzonymi seniorami znaczną wartość ma dla nich podtrzymanie kontaktu z rodziną, odwiedziny (Marczak i Pawełek, 2013, s. 49-52).

Podjmując refleksje nad problematyką seniorów w zakładach karnych, P. Stępnik (2017, s. 259) zwraca uwagę na następujące kwestie:

1. Znaczna część osadzonych w czasie odbywania długoterminowej kary pozbawienia wolności – przede wszystkim dożywocia – starzeje się. Wraz z upływem czasu transformacji ulegają ich potrzeby. Oznacza to, że kwestią znacznie bardziej istotną od zmiany postaw i poprawy staje się ochrona zdrowia i przygotowanie się do umierania i śmierci.
2. W procesie przygotowywania się do śmierci stary człowiek stopniowo wycofuje się z uczestniczenia w życiu więziennej społeczności, staje się samotny, nie podejmuje rozmów na temat swoich problemów.
3. Przebywających w więzieniu seniorów cechuje duża nieufność w stosunku zarówno do systemu penitencjarnego, jak i osób ze swojego otoczenia. Wielu z nich nie ma nadziei na opuszczenie zakładu karnego, w związku z tym nie dostrzegają sensu w podtrzymywaniu relacji ze światem zewnętrznym.
4. W miarę upływu czasu więźniowie seniorzy stają się coraz bardziej zależni od innych i bezradni, co wynika z postępującej niedołężności.
5. Nieuczestniczenie w życiu społecznym oraz brak możliwości podjęcia jakiegś sensownej, użytecznej aktywności wzmacnia u osadzonych seniorów brak poczucia wartości oraz negatywny bilans życia.

Zdaniem A. Jaworskiej (2012b, s. 316) konieczne jest nie tylko objęcie seniorów pomocą w zakresie opieki. Należy również zapewnić im wsparcie psychopedagogiczne,

które pozwoli im sprostać negatywnemu zazwyczaj bilansowi życia. Ta refleksja uwzględnia specyficzną, często złożoną i niestabilną sytuację rodzinną, poczucie samotności, brak satysfakcjonującego życia zawodowego, brak miłości, rodziny, uczuć czy poczucia sensu życia. Także na tym etapie życia „podejmowanie prób zmiany samego siebie i rozwoju wciąż mają sens. Sens ten jest jednak na ogół pomijany w oddziaływaniach penitencjarnych”.

Wnioski

W związku ze wzrastającą liczbą starych ludzi – także w warunkach izolacji więziennej – należy zapewnić im godne warunki bytowe, opiekę lekarską, kontakt z rodziną. Jednocześnie istotne jest przygotowanie i wdrażanie specjalistycznych programów korekcyjnych adresowanych do tej grupy skazanych i uwzględniających ich potrzeby. Przygotowane do pracy z seniorami powinny być również kadry zakładów karnych i aresztów śledczych. Dotyczy to zarówno przeprowadzania działań w zakresie opieki, projektowania właściwych programów, jak i znajomości oraz zrozumienia specyficznych potrzeb tej grupy odbiorców prowadzonych działań.

Autorce tekstu nasuwają się następujące pytania:

- Jak można przygotować przyszłe kadry instytucji resocjalizacyjnych do pracy z osadzonymi seniorami?
- Jak skutecznie zapobiegać powrotności seniorów do zakładów karnych i kto powinien te działania podejmować?
- Czy dokonujące się zmiany demograficzne wpłyną na utrzymanie się wzrostu liczby osadzonych seniorów?

BIBLIOGRAFIA

- Baidawi, S., Turner, S., Trotter, C., Browning, C., Collier, P., O'Connor, D. i Sheehan, R. (2011). *Older prisoners – A challenge for Australian corrections*. Trends & Issues in Crime and Criminal Justice. Pozyskano z: <https://aic.gov.au/publications/tandi/tandi426>.
- Centralny Zarząd Służby Więziennej Ministerstwa Sprawiedliwości (2017). *Roczna informacja statystyczna za rok 2016*. Warszawa.
- Federal Bureau of Prisons. (2019). *Inmate Age*. Pozyskano z: https://www.bop.gov/about/statistics/statistics_inmate_age.jsp.
- Grzesiak, S. (2009). Człowiek stary w placówce penitencjarnej. W: A. Jaworska (red.), *Resocjalizacja. Zagadnienia prawne, społeczne i metodyczne*. Kraków: Impuls.
- Główny Urząd Statystyczny (2017a). *Ludność w wieku 60+. Struktura demograficzna i zdrowie*. Pozyskano z: <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/ludnosc/ludnosc-w-wieku-60-struktura-demograficzna-i-zdrowie,24,1.html>.
- Główny Urząd Statystyczny (2017b). *Sytuacja demograficzna osób starszych i konsekwencje starzenia się ludności Polski w świetle prognozy na lata 2014-2050*. Pozyskano z: <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/ludnosc/sytuacja-demograficzna-osob-starszych-i-konsekwencje-starzenia-sie-ludnoscipolski-w-swietle-prognozy-na-lata-2014-2050,18,1.html>.

- Główny Urząd Statystyczny (2019). *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej*. Pozyskano z: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/rocznik-statystyczny-rzeczypospolitej-polskiej-2019,2,19.html>.
- Jaworska, A. (2012a). Kompetencje osobowościowe i zawodowe wychowawców resocjalizacyjnych. W: A. Jaworska, *Leksykon resocjalizacji*. Kraków: Impuls.
- Jaworska, A. (2012b). *Leksykon resocjalizacji*. Kraków: Impuls.
- Machel, H. (2001). *Psychospołeczne uwarunkowania pracy resocjalizacyjnej personelu więziennego*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Machel, H. (2004). *Wprowadzenie do pedagogiki penitencjarnej*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Machel, H. (2008). Rola i zadania kadry resocjalizacyjnej. W: B. Urban i M. Stanik (red.), *Resocjalizacja*, t. 2. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Marczak, M. i Pawełek, K. (2013). Funkcjonowanie rodzin osób odbywających karę pozbawienia wolności w literaturze anglojęzycznej i polskiej. *Przegląd Więziennictwa Polskiego*, nr 79. Warszawa: Wydawnictwo Centralnego Zarządu Służby Więziennej Ministerstwa Sprawiedliwości.
- Newcomen, N. (2017). *Older Prisoners, Ombudsman?* Pozyskano z: <https://www.recoop.org.uk/dbfiles/pages/37/Thematic-Review-Older-Prisoners-PPO-June-17.pdf>.
- The Prison Reform Trust (2019). *Prison: the facts, Bromley Briefings Summer 2019*. Pozyskano z: <http://www.prisonreformtrust.org.uk/Portals/0/Documents/Bromley%20Briefings/Prison%20the%20facts%20Summer%202019.pdf>.
- Siedlecka, J. (2017). *Najlepsze programy resocjalizacyjne w Polsce powstały na Śląsku*. Pozyskano z: <http://www.sw.gov.pl/aktualnosc/okregowy-inspektorat-sluzby-wieziennej-w-katowicach-najlepsze-programy-resocjalizacyjne-w-polsce-powstaly-na-slasku>.
- Stępnia, P. (2017). *Resocjalizacja (nie)urojona. O zawłaszczaniu przestrzeni penitencjarnej*. Warszawa: Wydawnictwo Difin.
- Szłęczak-Kawa, E. (2014). Uwięziona starość. *Forum penitencjarne Nr 04(191)*. Pozyskano z: <http://www.sw.gov.pl/assets/94/42/16/e6c6e2915405a5090cc3edb91aa9e390e8c7e79a.pdf>.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy, Dz. U. 1997 nr 90 poz. 557.
- Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej, Dz.U. z 2017 r., poz. 631.

Copyright and License

This article is published under the terms of the Creative Commons Attribution – NoDerivs (CC BY- ND 4.0) License <http://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>